

КООПЕРУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ГАЛИЧИНІ 20–30 РР. ХХ СТ.

Н. Михалюк, к. е. н., доцент
Львівський національний аграрний університет

Функціонування приватних підприємств в Галичині має далеку історію – ще з початку ІХ, тому є надзвичайно цікавим в історичному аспекті. Їх власники прагнули зкооперуватись для зберігання, переробки і реалізації своєї продукції на теренах рідної землі та за кордон.

Постановка проблеми. Дослідження динаміки розвитку національних приватних підприємств в Галичині на початку ХХ ст. та об'єднання їх у кооперативи, представляє історичний інтерес в Україні. Мета наукового дослідження в пізнанні історичного аспекту дослідити розвиток приватних господарств в Галичині та шляхи об'єднання їх з іншими організаційними структурами на основі кооперування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями даного питання займалась багато вчених-економістів. Зокрема П. С. Саблук писав, що найвища ефективність виробництва досягається за умов тотожності власності і праці. С. М. Злупко зауважував, що приватні підприємства в сільському господарстві дуже потрібні. На думку В. Онищенко і В. Юрчишина, серед існуючих господарств слід виділити окремо ті, в яких широко застосовується оренда. І. Витанович у праці «Соціально-економічні ідеї у змаганнях Галицьких Українців на переломі ХІХ і ХХ віків» писав, що національне приватне підприємство пройшло складний шлях свого розвитку від іноземного капіталу до колоніальної адміністрації [3].

Мета та методика досліджень. Метою дослідження є вивчення історичних аспектів кооперування приватних підприємств у Галичині

20–30 рр. XX ст. Методологічною та теоретичною основою наукових досліджень послужили праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Для досягнення поставленої мети були обрані основні загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема такі як: абстрактно-логічний та історико-економічний.

Виклад основного матеріалу. Перша половина XX ст. була періодом великої біди й зубожіння галицького села. Економічна система не створювала умов для інтенсивного підприємницького розвитку поміщицьких і селянських господарств, їх реформування до системи ринкових відносин. Більшість господарств не мала необхідних виробничих ресурсів, їм була властива примітивна й замкнута система натурального господарювання, слабкість внутрішніх стимулів розвитку, орієнтація на самозабезпечення і виживання. Екстенсивні, з малими капіталовкладеннями, переважно зернові, з дерев'яними та ручними знаряддями праці, примітивними агротехнічними заходами, вони були неефективними і мало конкурентоспроможними. Потрібно визнати те, що ідеологія приватного підприємництва в Західній Україні закладалась ще до Першої світової війни. Інтелектуальні провідники нації добре усвідомлювали те, що майбутнє народу вимагає, щоб взяти «у свої руки торгівлю і промисел. Бо завжди бідний є той народ, який не має свого промислу і торгівлю якого ведуть чужинці» [3, с. 72].

У листопаді 1923 р. відбулись організаційні збори Союзу Українських Купців у Львові, діяльність якого поширювалася на Львівське, Станіславське і Тернопільське воєводства, які мали на меті розвиток приватного підприємництва.

Велику роботу у справі фахової освіти проводив часопис Союзу Українських Купців і Промисловців (СУКІП) «Торгівля і Промисел», який подавав на своїх сторінках чимало фахового матеріалу та рекомендацій для українських приватників. Проте зрозуміло, що це не могло замінити добре налагодженої системи фахового навчання. Тому Рада СУКІП вирішила влаштувати галузеві курси у Львові, які почали діяти на початку 1927 р. Курси охоплювали навчання у 9 галузях. Протягом року свідомства про фахову підготовку на курсах у Львові було вручено 225 слухачам, які приїхали не тільки з Галичини, але й з Волині, Лемківщини та Холмщини.

На початку IX століття почали виходити періодичні видання, які несли до галичан основи створення і роботи кооперативів, а саме: видання першого українського фахового молочарського журналу «Українське Молочарство» (цей журнал виходив з червня 1926 року, як окремий місячний додаток до журналу «Сільський Світ»),

«Кооперативне Молочарство» (який видав спершу РСУК як додаток до «Господарсько-Кооперативно Часопису», а з 1930 року редагував і видавав цей журнал Краєвий Молочарський Союз «Маслосоюз» у Львові). В даних виданнях послідовно проводилась одна думка: що успіх економічного відродження українського села й цілого народу може прийти внаслідок піднесення сільськогосподарської культури за допомогою кооперативної організації. Значну роботу по організації кооперативів провів Є. Храпливий, якого було запрошено у 1926 році до праці в «Сільському Господарі» на посаду директора і керівника організаційного відділу і редактора майже всіх видань цього товариства.

Згідно вимог та потреб того часу було змінено статут товариства, а дирекція мала безпосередньо організувати працю Товариства. З того часу робота «Сільського Господаря» постійно збільшувалась. Якщо в 1928 році було 74 філії та 540 гуртків з 10807 їх членами, то в 1929 році – 82 філії, 1054 гуртки та 26150 членів. Якщо в 1927 році було 15 агрономів то в 1929 році «Сільський Господар» мав уже 37 агрономів.

Для зміцнення організаційних основ Товариства було введено постійні з'їзди агрономів (відбулось сімнадцять з'їздів), які визначали методику фахової праці та її нові напрями. Відбувались щорічні з'їзди голів та секретарів філій «Сільського Господаря», було створено «Товариство Українських Агрономів», яке видавало «Український Агрономічний Вісник».

В 1932 році «Сільський Господар» заснував молодіжну хліборобську організацію «Хліборобський Вишкіл Молоді», розбудовано Секції Господинь серед українського жіноцтва (понад 22 тис. жінок). Відбувається Перший Конгрес Українських Інженерів.

Незважаючи на труднощі товариство «Сільський Господар» все ж почало організувати свої осередки на Волині, Поліссі, Холмщині, засновано філії товариства у Луцьку і Кременці, зроблено спроби заснувати такі філії у Бересті над Бугом, Холмі, Острозі, Рівному, Дубні, Володимир-Волинському, Ковелі, Костополі.

Товариство видавало двотижневик «Сільський Господар», «Сад і Город», «Український Пасічник», «Хліборобський Вишкіл Молоді», квартальний «Український агроном» і щороку календар «Сільський Господар», а під кінець своєї праці почало видавати «Сільськогосподарську Енциклопедію».

Важко переоцінити ту роль, яку відіграла в розвитку національного приватного підприємництва у міжвоєнний період українська преса. Чи не найбільше тій справі прислужився вже

згадуваний друкований орган СУКІП «Горівля і Промисел», незмінним редактором якого був Володимир Несторович. Перше число часопису з'явилося 1 жовтня 1934 р., а останнє – 15 серпня 1939 р., загалом же вийшло 119 номерів цього видання. Серед постійних авторів часопису зустрічаємо таких поважних публіцистів і діячів, як С. Баран, К. Левицький, В. Щурат, С. Біляк, І. Вислоцький, І. Грицай та багато інших. Часопис ставив перед українством завдання – творення стану приватників, яке розглядалося українською елітою того часу як важливий етап національного дозрівання. У цій справі особливе місце відводилося пріоритету національної свідомості [2, с. 123].

На початку 30-х рр. не було жодного села, де б не розгортали свою діяльність приватні підприємці. Варто зауважити, що у справі вишколення приватників активною підмогою виступала національна кооперація. За окремими підрахунками кількість сільських купців лише в Галичині, які оплачували торгові патенти, становила майже 4 тис. осіб. Одним із доказів цього може служити офіційна статистика, за якою у тодішній польській державі нараховувалося 14,6 тис. українських торговельних підприємств, серед яких що найме ще понад 9 тис. становили приватники. На початок 1934 р. Товариство організувало 10 філій (повітових місцевих гуртків) у містах Надвірній, Коломиї, Станіславові, Стрию, Самборі, Перемишлі, Сокалі, Золочеві, Тереховлі й Тернополі.

Позбавлені можливості державної підтримки та іноземних інвестицій, українські приватники повинні були створити власний банк, вкладаючи кожен зокрема у нього свої незначні капітали. Українське приватне підприємництво було безперспективним без вирішення власними силами питання його кредитування. Перспективною у цьому контексті виглядала діяльність «Самопомічних кас», які згодом могли стати філіями львівського банку. Налагоджуючи систему кредитування та, насамперед, надання короткотермінових кредитів, СУКІП одночасно започатковує у 1936 р. нову важливу акцію – створення «Фонду Безвідсоткових Позичок».

Маючи перед собою добрий приклад української кооперації, провід приватників розпочав активну пропаганду вкладання дрібних заощаджень у власні кредитні установи. Не стояло осторонь цієї важливої національної справи й українське духовенство. Про динаміку акції дрібної ощадності говорять цифри: за перших 6 місяців її тривалості сума вкладів зросла з 1 683 злотих до 16 048 злотих, а на березень 1937 р. становила вже 34 257 злотих.

Темпи зростання суми дрібних заощаджень свідчать про те, що ідея цієї акції знаходила щораз більшу підтримку та довіру серед

купців, промисловців і ремісництва. Яскравим виявом цього бурхливого зростання стали результати квітня 1937 р., коли лише за один день, 20 квітня, було зібрано понад 800 злотих дрібних ощадностей.

Успіхи в акумуляції національного капіталу за рахунок збору та централізації дрібних ощадностей у другій половині 30-х рр. значною мірою були зумовлені тією великою роботою, яку здійснила українська кооперація ще наприкінці 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. Така практика мала у своїй основі досвід європейських держав. Так 30 жовтня 1936 р. у Львові на з'їзді Крайового кредитного союзу було запропоновано створити українську установу пропаганди та збирання ощадностей. Після тривалої дискусії з'їзд прийняв резолюцію, яка зобов'язувала негайно приступити до створення крайового товариства «Ощадність». Було обрано організаційний комітет для заснування товариства, до якого увійшли по одному представнику від РСУК, «Центробанку», «Центросоюзу», «Дністра», «Сільського господаря», «Просвіти» і деяких інших економічних і громадських організацій краю.

В 1939 р. товариство «Сільський господар» мало 60 філіалів 2040 гуртків, 1180 молодих спеціалістів сільського господарства, які підвищували свою кваліфікацію в 523 секціях, мало 160 тис. членів. До товариства належало 2360 кооперативів, 143 районних молочарень, 668 кредитних та 32 окружних фінансових організацій, чотири великі центральні установи: «Центросоюз», «Маслосоюз», «Центробанк», «Ревізійний Союз Українських кооперативів». Було підраховано, що 94 % усіх грошових витрат західноукраїнського населення йшло в руки неукраїнських власників: підприємців, торговельників.

Висновки. Досвід становлення національного приватного підприємництва та розвиток кооперативів є важливим для сьогоденного села яке робило перші кроки на ринку. Негативним чинником була відсутність власної держави і, як наслідок, свободи формувати власне народного господарства, вільно розпоряджатися своїми економічними засобами, розвивати свої господарські сили.

Список використаних джерел

1. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці [монографія] / С. Бабенко. – К.: «Наукова думка», 2003. – 332 с.
2. Башнянин Г. І. Функціональна структура ринкових економічних систем і проблеми їх типологізації [монографія] / Г. Башнянин. – Економічні системи. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 200 с.

3. Витанович І. Соціально-економічні ідеї у змаганнях галицьких українців на переломі XIX і XX віків / І. Витанович // Наукові записки українського техніко-господарського інституту. – Нью-Йорк, 1970. – Т. 21. – С. 69–87.
4. Злупко С. М. Підприємництво: основи, особливості, механізм / С. М. Злупко. – Львів, 2000. – 369 с.
5. Несторович В. Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920–1945 / В. Несторович. – Торонто, 1977. – 101 с.